

Jerzy Gałęski
WSP w Bydgoszczy

WARTOŚCI, ICH ZWIĄZKI Z OSOBOWOŚCIĄ I WYCHOWANIEM

*“Wartość nie jest czymś uprzednio danym,
lecz czymś co zostanie dopiero określone
przez przyszłe działanie”*

J. Dewey

Zmienność i kontynuacja jest jednym z najważniejszych i przy tym centralnym wymiarem życia i trwania, zarówno w ujęciu przyrodniczym, jak i społecznym, tak w optyce ontogenetycznej, filogenetycznej, jak i historycznej oraz jakiegokolwiek innej (np. kulturowej czy technologiczno-ekonomicznej). Wszystkie przemiany odbywające się zgodnie z zasadą dysymilacji i asymilacji świadczą o rozwoju. Z humanistycznego punktu widzenia niezwykle doniosłym problemem jest określenie kryteriów rozróżniania negatywnych i pozytywnych następstw dialektyki zmienności i kontynuacji. Wydaje się, iż względnie rzetelnym kryterium diagnozowania obu rodzajów następstw mogą być “wartości”. Spełniają one wielorakie i wielopoziomowe funkcje, między innymi:

1. Ukierunkowują one dążenia, bliższe i odległe cele życiowe poszczególnych jednostek ludzkich oraz większych zbiorowości;
2. Oddziałują jako standard integracji i dezintegracji indywidualności w grupie społecznej;
3. Są generatorami ludzkiego działania¹, a stają się rzeczywistością w ciągu auten-

tycznej aktywności życiowej;

4. Determinują funkcjonowanie osobowości oraz są ściśle związane ze sferą oddziaływań pedagogicznych, bowiem oddziaływania wychowawcze konstytuują nie tylko czynności poznawczo-instrumentalne, lecz również aksjologiczne (kreowanie stosunku do przyrody i ludzi, przekonań, wartości, sensu życia i własnej biografii).

Funkcją tą z naciskiem akcentuje "Raport o stanie i kierunkach rozwoju edukacji narodowej..." zaznaczając, że dotychczasową hierarchię celów kształcenia i wychowania (wiadomości-umiejętności-wartości) należy odwrócić i sprowadzić do formuły: wartości-umiejętności-wiadomości².

Twórcza rola wartości względem osobowości przejawia się w ukierunkowywaniu procesów poznawczych, emocjonalnych, postaw wobec rzeczy (przedmiotów) i innych ludzi ("obraz świata") oraz siebie samego ("obraz siebie") oraz w uruchamianiu procesów motywacyjnych. Te ostatnie indukują napięcie motywacyjne, które umożliwia redukcję rozbieżności między "obrazem idealnym siebie i świata" a "obrazem realnym siebie i świata", a tym samym dynamizują rozwój kultury materialnej i duchowej ludzkości i indywidualności społecznej.

Zanim przejdziemy do analizy związków zachodzących pomiędzy wartościami, osobowością i wychowaniem, zasadne będzie określenie istoty terminów: "osobowość" i "wychowanie".

Są one, podobnie jak "wartości", definiowane rozmaicie, w zależności od uznanej wyjściowej teorii filozofii człowieka, teorii kultury czy obranego monodyscyplinarnego punktu widzenia. Dotyczy to zwłaszcza osobowości, która często bywa opisywana za pomocą takich zamienników jak psychika, charakter, sposób życia, potrzeby, sieć poznawcza itp.

Dotychczas tylko w psychologii powstało wiele koncepcji osobowości. Większość liczących się psychologów stara się stworzyć własną teorię osobowości. Studia nad literaturą przedmiotu wykazują, że część z nich zawiera elementy zbliżone (podobne) czy też tożsame, inne zaś mają całkowicie odmienny sens. W tym natłoku informacyjno-teoretycznym orientację ułatwiają typologie osobowości.

Wartościową klasyfikację teorii osobowości opracował W. Szewczuk, który jako kryterium podziału przyjmuje genezę osobowości³. Wyróżnia on trzy grupy teorii: 1) introgenne (osobowość rozwija się na bazie wrodzonych zadatków psychicznych, organicznych bądź biopsychicznych); 2) ekstragenne (osobowość rodzi się i kształtuje pod wpływem szeroko rozumianych oddziaływań środowiskowo-społecznych, nade wszystko wychowawczych); 3) poznawczo-"neutralne". Do pierwszej grupy należą, jego zdaniem, teorie biologiczne (a. konstytucjonalne np. R. Kretschmera; b. energetyczne np. Z. Freuda; c. fizjologiczne np. H.J. Eysencka) oraz teorie psychologiczne

(a. dyspozycyjne np. E. Sprengera; b. dynamiczne np. J. Nuttina). Do drugiej grupy zalicza teorie behawiorystyczne (np. J. Watsona) i teorie marksistowskie (np. S.L. Rubinsteina, własną). Do trzeciej grupy przyporządkowuje teorie cech (np. G.W. Allporta).

Nieco inną typologię proponuje K. Pluta. Wśród teorii introgennych wymienia teorie dynamiczne, psychologię humanistyczną i teorie poznawcze; natomiast wśród teorii ekstragennych: teorie uczenia się, teorie ról oraz teorie, których podstawą metodologiczną jest filozofia marksistowska⁴.

Według teorii dynamicznych (motywacji), osobowość to względnie trwała organizacja procesów psychicznych o charakterze regulacyjnym, system popędów wewnętrznych. Psychologia humanistyczna przyjmuje, że rozwój psychiczny polega na gromadzeniu doświadczeń fenomenologicznych, rozszerzaniu pola świadomości i wrażliwości w relacji jednostki ze światem zewnętrznym, coraz bogatszym doświadczeniu rzeczywistości (np. C. Rogers, A.H. Maslow). Teorie poznawcze uznają, że rozwój psychiczny człowieka zależy od tego, jak on percypuje i pojmuje środowisko. Jednostka rozwija się przez zwyciężając sprzeczności i utrzymując homeostazę poznawczą oraz odbierając, gromadząc, przetwarzając i generując informacje (np. P. Piaget, W. Łukaszewski, J. Reykowski). Teorie uczenia się (behawiorystyczne) zakładają, że osobowość tworzą nawyki, które kształtują się jako efekt nacisków społecznych, wzmocnień pozytywnych (nagród) i wzmocnień negatywnych (kar). Teorie ról społecznych wykazują pewne podobieństwo do teorii uczenia się; traktują one osobowość jako system zinternalizowanych (głęboko przyswojonych) wymogów społecznych (np. E. Unton). Teorie marksistowskie przyjmują, że osobowość to hierarchiczny, wewnętrznie powiązany system względnie trwałych cech lub centralny system regulujący i integrujący czynności psychiczne jednostki oraz sterujący zachowaniem; zakładają one wtórność psychiki wobec materii, głoszą tezę o odruchowym charakterze psychiki i wzajemnym związku psychiki i środowiska, zwłaszcza środowiska społecznego. Rozwój osobowości zależy od zadatków wrodzonych, czynników środowiskowych, wychowania i aktywności własnej.

Nie wdając się w szczegółowe rozważania można przyjąć, że osobowość to kompleks cech, za pomocą których opisuje się podstawowe formy zachowania się człowieka, bądź zespół postaw, nastawień, wartości wyznaczający działanie jednostki, bądź kompleks warunków wewnętrznych (psychicznych) determinujący sposoby regulacji stosunków człowieka i oddziałującym nań otoczeniem⁵.

Wychowaniem zaś nazywamy planową, świadomie zorganizowaną działalność społeczną, ukierunkowaną na wywoływanie zamierzonych zmian w osobowości człowieka, zgodnie z przyjętym, mniej lub bardziej określonym ideałem i wzorem wychowawczym. Tak zarysowana działalność pedagogiczna ma na celu kształtowa-

nie u wychowanka istotnych indywidualnie i społecznie wartości:

- 1) poznawczych,
- 2) moralnych,
- 3) estetycznych,
- 4) obywatelskich,
- 5) organizacyjnych,
- 6) fizycznych.

Oddziaływanie wychowawcze obejmuje wymiar poznawczo-instrumentalny (wiedza o rzeczywistości materialnej i symbolicznej oraz umiejętności jej przetwarzania) oraz wymiar aksjologiczny (kreowanie stosunku do przyrody i ludzi, kształtowanie przekonań, wartości, sensu życia i własnej biografii)⁶. Na system oddziaływań wychowawczych składają się wyspecjalizowane osoby i instytucje, podsystem wychowania równoległego (głównie massmedia) oraz aktywność samowychowawcza⁷.

Wskazać można dwa zakresy rozumienia wychowania. W szerszym ujęciu: przedmiotem wysiłków pedagogicznych jest pełna, wielowymiarowa osobowość jednostki społecznej. W tym sensie powiada się, że osobowość to spójny, powiązany zespół elementów biogenicznych, psychogenicznych i socjogenicznych⁶. Szersze pojmowanie wychowania przejawia znamiona holizmu. W węższym ujęciu wychowanie ma na celu formowanie przede wszystkim jednego wymiaru osobowości (umysłowego, moralnego, społecznego, estetycznego, politechnicznego, fizycznego). Zgodnie z powyższym wyróżnia się określone rodzaje działalności wychowawczej.

Wstępna analiza relacji "wartości - osobowość - wychowanie" zrazu uwidacznia, że mamy do czynienia z metaproblemem interdyscyplinarnym, sytuującym się na pograniczu filozofii, psychologii i pedagogiki, a ściślej na styku kompetencyjnym aksjologii, teleologii wychowania, psychologii osobowości i antropologii pedagogicznej. Nie zachodzi w tym miejscu potrzeba podejmowania zaawansowanej dyskusji kompetencyjnej. Warto jednak przytoczyć definicję ostatniej z wymienionych dyscyplin, która w pewnym stopniu wprowadza porządek teoretyczny oraz obrazuje wielopoziomowość i złożoność tych relacji.

"Antropologia pedagogiczna to dział pedagogiczno-filozoficznych rozważań krytycznych o wartościach związanych z rozwojem osobowości człowieka (ich uwarunkowaniach, przejawach itp.) podejmowanych na gruncie nauk pedagogicznych w ramach ogólnej teorii wartości wychowawczych (aksjologii wychowania). Głównym celem tych rozważań jest racjonalna weryfikacja standardów zaczerpniętych z filozofii (głównie antropologii filozoficznej i etyki normatywnej), prowadząca do uzyskania ich naukowych synkategorii, tj. wartości - racji wychowawczych"⁹.

Teza wyjściowa do dalszych rozważań brzmi: wartości są ściśle powiązane z

dynamiką osobowości oraz wychowaniem, czyli kształtowaniem psychiki. Wartości wychowawcze (osobowościowo-twórcze) charakteryzują się następującymi parametrami:

- 1) nie są autonomiczne wobec procesów wartościowań (ocen i wyborów); są wytworami wartościowania podmiotowego;
- 2) są nimi wszelkie rzeczy czy ich stany, będące obiektem postulowania w danej normie pedagogicznej;
- 3) konstytuują je akty aprobaty i akceptacji społecznej, filozoficznej i naukowej;
- 4) stanowią pedagogiczne kryteria pozytywnego lub negatywnego oceniania przedmiotów pozapedagogicznych (np. rozwój społeczno-ekonomiczny kraju). Przeważnie są to kryteria osobowościowe. Wartości wychowawcze decydują o tym, czy określone rzeczy stają się obiektami pozytywnych (negatywnych) ocen i postaw¹⁰.

Tak opisane wartości wychowawcze są argumentem na rzecz tezy o potrzebie integracji wiedzy i nauk filozoficznych, psychologicznych i pedagogicznych, bowiem ułatwia ona kompleksowy ogląd, analizę i opis problemu.

Zagadnienie relacji "wartość - osobowość" przez poszczególne kierunki teoretyczne jest interpretowane na różne sposoby, co sprawia, że w miarę powstawania nowych koncepcji, staje się ono coraz bardziej dyskusyjne. H. Gasiul wyodrębnia cztery wersje analizy tych związków¹¹. Pierwszym sposobem jest definiowanie osobowości przez wartości, które traktowane są jako podstawowe pojęcie określające osobowość (np. P. Lecky). Teorie psychoanalityczne na przykład przypisują pojęciu, "wartość" mniejszy zakres niż pojęciu "osobowość". Można postawić tezę, że rozważanie kwestii osobowości zawsze wiąże się z kontekstem aksjologicznym. M. Fritzhand pisze: "nie ma teoretyków, którzy by negowali fakt, iż wartości stanowią nieodłączny a ważki składnik osobowości. Dla wielu z nich są one nawet rdzeniem osobowości, tym, co jest w niej najistotniejsze"¹². Podobnego zdania, jak M. Fritzhand (etyk) jest Z. Zaborowski (psycholog). Twierdzi on, że system wartości, będąc elementem osobowości, integruje różnorodne potrzeby, postawy oraz reguluje długofalowe działanie człowieka, wpływa na przebieg procesów percepcyjnych¹³.

Drugi sposób opisywania związków między wartościami i osobowością przyjmuje, że niektóre trwałe struktury psychiki, na przykład temperament, predysponują do preferencji pewnych wartości (np. H.J. Eysenck, J. Strelau).

Trzeci nurt, opierający się na uogólnionych wynikach badań nad postawami społecznymi, politycznymi i ideologicznymi, dąży do diagnozowania i przewidywania właściwości systemu wartości na podstawie cech osobowości i na odwrót. Różne typy osobowości (np. autorytarna, dogmatyczna, machiawelistyczna) charakteryzują się określonym obrazem wartości. W przypadku osobowości machiawelistycznej

wartością nadrzędną jest bezwzględne osiągnięcie celu, z pominięciem szacunku kosztów, zwykle drogą manipulowania pojedynczymi ludźmi czy większymi grupami. Prognozowania układu wartości dokonywać można także w oparciu o analizę pełnionych przez jednostkę ról społecznych.

Czwarty sposób artykułuje związek między akceptacją i preferencją wartości a głębszymi tendencjami osobowości czy nawet naturą ludzką.

Powyższe teorie umożliwiają określanie tylko jednego parametru na podstawie oceny drugiego.

W literaturze przedmiotu spotykamy także inne próby ujęcia zależności między wartościami a osobowością. Psychologia humanistyczna, wychodząc z założenia, że podstawowym motywem aktywności jednostki jest aktualizacja siebie (w sensie samorealizacji), określa jako wartościowe to, co subiektywnie wybiera konkretny podmiot. Dążenie do samorealizacji subiektywnych wartości jest celem rozwoju osobowości¹⁴. Neopsychoanalicy przymują, że wartości mają moc normy społeczno-kulturowej. Normy te zaś wpływają na życie i rozwój psychiczny człowieka¹⁵. Egzystencjaliści wyrażają obawy o przyszły los jednostki w dobie rewolucji naukowo-technicznej i pewne nadzieje na spożytkowanie jej walorów dla rozwoju osobowości i autentycznej wspólnoty między ludźmi. Społeczeństwo, kultura i ideologia nie dają poczucia sensu życia. Egzystencja konkretnej osobowości rozumiana jest przez nich jako swobodna i twórcza aktywność oraz indywidualne przeżywanie wartości na gruncie trosk i dylematów życiowych¹⁶. Według pedagogiki kultury wartościowe jest tylko to, co posiada obiektywną wartość. Ludzkie odzwierciedlenie wartościowych obiektów nie zawsze wykazuje znamiona trafności. Nosicielem obiektywnych wartości są tylko wytwory kultury. Rozwój osobowości polegać powinien na wkraczaniu w świat wartości obiektywnych oraz przejawiać się w postaci szeroko pojętej działalności twórczej różnych wartości kultury.

Na ponadczasowość i ponadosobowość tych wartości wskazuje S. Hessen¹⁷. Jego zdaniem proces wychowania ma na celu przygotowanie do uczestnictwa w świecie wartości kulturalnych, rozwój świata wewnętrznego jednostki oraz pobudzenie do tworzenia nowych wartości.

System wartości wywiera określony wpływ na różne sfery funkcjonowania osobowości człowieka, spełnia kilka istotnych funkcji osobowościotwórczych. Analiza tych funkcji umożliwi szerszy spis sprzężeń zwrotnych łączących wartości i osobowość. H. Świda wymienia pięć kierunków oddziaływania wartości na dynamikę procesów psychicznych¹⁸:

1) ukierunkowują i integrują one postawy wobec konkretnych przedmiotów i zjawisk, wartości bowiem determinują sposób oceny obiektów, z którymi, jednostka styka się w ciągu życia; postawy odzwierciedlają rangę istotności określonych przed-

miotów, będących nośnikami wartości; człowiek preferuje przede wszystkim te obiekty materialne i symboliczne, które posiadają dlań wyższą wartość psychiczną;

2) wartości wpływają na charakter i przebieg czynności poznawczych podmiotu; postrzeganie otoczenia, odbiór i przetwarzanie informacji zeń napływających oraz ich generowanie może odbywać się zgodnie z kryterium akceptowanych wartości;

3) wartości spełniają także funkcję źródła emocji; elementy otoczenia oceniane pozytywnie przeważnie rodzą dodatnie uczucia; uczucia nieprzyjemne powstają jako pochodne negatywnego stosunku wobec przedmiotów nieuznawanych;

4) wartości oddziałują na procesy motywacyjne, stają się podstawą do konstruowania "obrazów idealnych"; rozbieżność między "obrazem idealnym" a "obrazem realnym" wywołuje napięcie motywacyjne oraz motywacje dążeniowe (pragnienie usunięcia tej różnicy); jednakże system wartości jest tylko jednym z wielu generatorów emocji i motywacji; motywacje wynikające z uznawanych wartości mogą odgrywać rolę impulsu dążeniowego, który pozwala zbliżyć się do "stanu idealnego", źródła powstania innych motywacji konkurencyjnych oraz mogą ukierunkowywać działania;

5) wartości wreszcie, determinują również proces akceptacji własnego "ja" (samoocena); za wyżoń, bezkrytyczna samoocena, podobnie jak stała dezakceptacja, dezintegrują i zaburzają osobowość i w ogóle "życie wewnętrzne" człowieka; optymalnym wariantem z punktu widzenia efektów wychowawczych wydaje się być umiarkowana i krytycznie wyważona samoakceptacja.

Autorka zasadnie konkluduje, że "uznane wartości mają olbrzymie znaczenie dla określenia struktury i funkcjonowania osobowości, choć żadnej z właściwości nie wyznaczają do końca bez udziału innych czynników"¹⁹.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że istnieje taka właściwość osobowości, która jest wprost i nade wszystko powiązana z systemem wartości. Chodzi o sumienie rozumiane w kategoriach pozametafizycznych²⁰. W. Szewczuk dokonał swoistego wyłomu w negatywnej tradycji panującej w psychologii marksistowskiej, która problem sumienia traktowała przed nim jako tabu. Badania i propozycje teoretyczne mają sens ściśle empiryczny. Sumienie, w jego mniemaniu, to system utrwalonych i akceptowanych przez jednostkę reguł postępowania, w konfrontacji z którym przeżywa ona samoocenę własnych czynów, związaną z uczuciami zadowolenia lub braku satysfakcji czy nawet poczuciem winy. Uruchamia się ono w sytuacji sumieniowej, gdy człowiek wchodzi w konflikt z wartościami i zasadami, zwłaszcza moralnymi, a objawia się w postaci zachowania sumiennego. Te ostatnie konstytuują cztery strukturalne elementy:

"1) świadomość sprawstwa czynu złego, czyli sprzecznego z zasadami moralnymi; 2) ujemna emocjonalna ocena zawinionego stanu rzeczy; 3) negatywna samo-

ocena połączona często z agresją; 4) dążenie do odzyskania utraconego poczucia własnej wartości"²¹.

Autor, wychodząc ze słusznego założenia o regulacyjnym charakterze psychiki twierdzi, że osobowość jest swoistym systemem koordynującym stosunki jednostki z otoczeniem, innymi ludźmi i samej z sobą. Funkcje regulatora przypisuje trzem walorom osobowości: samowiedzy, samokrytyce oraz właśnie sumieniu²².

Analiza relacji "wartości - osobowość" winna uwzględnić również ich implikacje pedagogiczne. Myślą przewodnią, przesłaniem wszelkich wysiłków dydaktyczno-wychowawczych jest kształtowanie pełnych, wielowymiarowych i bogatych wewnętrznie, nieustannie rozwijających się (samokreujących) jednostek, indywidualności społecznych, zgodne ze spójnym, uznawanym systemem wartości społecznie doniosłych. Dowodem dojrzałości wychowanka powinno być skuteczne rozwiązywanie różnorodnych problemów, w tym dylematów aksjologicznych oraz postępowanie i działanie zgodne z aksjologią społeczną. *Sumum bonum* pracy pedagogicznej jest bezwzględne przekonanie, iż immanentnym regulatorem jekiegokolwiek zachowania jest dobro konkretnego człowieka. W szerszym ujęciu całokształtu procesów pedagogicznych powinno być ukierunkowanie zintegrowanego systemu wartości allocentrycznych, socjocentrycznych i intelektualnych.

Pedagogika, a szczególnie teleologia wychowania konstruuje między innymi ideał wychowawczy (ideał osobowości) i wzory osobowe, wyrażone w języku psychologii. Bez nich trudno mówić o efektywnej praktyce dydaktyczno-wychowawczej. Pionier polskiej teleologii pedagogicznej H. Muszyński pisał przed laty, że "...ideał wychowania może być na gruncie danego systemu aksjologicznego tylko jeden, podczas gdy w toku jego realizacji mogą znaleźć zastosowanie bardzo liczne i bardzo różnorodne wzory osobowe. Jedynym warunkiem, jakiemu muszą one odpowiadać, jest zgodność z wysuniętym i uznawanym ideałem wychowania"²³. Dzisiaj w Polsce, pogląd ów brzmi kontrowersyjnie.

Jak zatem odczytywać można sens terminu ideał wychowania?

Słownik pedagogiczny podaje trzy zakresy tego pojęcia:

"1) najwyższy cel wychowania, któremu powinny być podporządkowane wszelkie inne cele, treści i metody pracy wychowawczej; 2) ogół celów i innych norm regulujących działalność wychowawczą; 3) określony wzór osobowy, którego cechy uważa się za doskonałe, a więc godne naśladowania"²⁴. Cele i cechy procesu pedagogicznego precyzuje się za pomocą systemu wartości, które konstytuować mają tak złożoną i delikatną strukturę, jaką jest osobowość.

Jakie konkretne wartości są szczególnie ważne z punktu widzenia osiągania celów wychowania? Są nimi takie kategorie, jak: cechy biologiczne i fizyczne, cechy osobowościowe, umiejętności praktyczne, wiedza o rzeczywistości oraz normy,

oceny, dążenia i pragnienia²⁵.

Sumując powyższe uwagi, można sformułować następujące tezy:

1. Problem relacji "wartość - osobowość - wychowanie" ma charakter interdyscyplinarny; wymienione elementy są ściśle wzajemnie powiązane;
2. Wartości, ideał osobowości i wychowanie należy analizować zgodnie z metodologią relatywizmu społecznego, kulturowego i historycznego;
3. Stanowienie pożądanego systemu wartości ideału wychowawczego opiera się na aksjologii społecznej;
4. Autonomiczne grupy społeczne dysponują i przestrzegają swoistych dla siebie wartości i wzorów osobowych;
5. Raz już utrwalony system wartości i wzór osobowości okazuje się bardzo trudny do modyfikacji;
6. Wprowadzenie w świat wartości obywatelskich jest mało skuteczne w przypadku osobowości zdeformowanych, zaburzonych i spatalizowanych;
7. Jednostki dojrzałe i autonomiczne przejawiają bardzo krytyczny stosunek wobec nowych, obcych wartości i ideałów wychowawczych;
8. W dwudziestym wieku uwidacznia się dwukierunkowy proces - ujednoczenia i polaryzacji systemów wartości i ideałów osobowych w skali globalnej, makroskali oraz w skali lokalnej;
9. Teleologia wychowania, psychologia, aksjologia społeczna i antropologia pedagogiczna artykułują z jednej strony neutralną postawę naukową w kwestii wartości i ideału osobowego, a z drugiej zaś wyrażają dążenia (interesy) dominujących sił społecznych;
10. Jeden uniwersalny system wartości i ideał wychowawczy tłumi naturalne ludzkie dążenie ku pluralizmowi i autonomii wychowawczej; ich wielość jest konieczna celem rozwoju indywidualności oraz staje się skutecznym środkiem zmagania z odradzającymi się tendencjami do totalizacji wychowania jako formy wprowadzania w życie wartościowe.

Aktualne przemiany społeczno-ekonomiczne i polityczne zdecydowanie eliminują jako jedynie słuszny socjalistyczny ideał osobowości, wręcz preferują odmienny, neoliberalny, wolnokonkurencyjny oraz katolicki styl życia i system wartości. Powstaną zapewne liczne, mniej lub bardziej odmienne i zbliżone do siebie systemy wartości i wzory osobowe, w których kształtowaniu zainteresowane będą różne i odmienne ośrodki życia polityczno-kulturowego, w tym zobiektywizowane i przymodelowane różne wersje socjalizujące. Z dużym stopniem prawdopodobieństwa można przypuszczać, że nowa ustawa zasadnicza (konstytucja) literalnie usankcjonuje pluralizm ideałów wychowawczych, wzorów osobowych i systemów wartości.

Ich wielość i różnorodność odwołuje się do ogromnego potencjału indywidualnego i społecznego, może go pobudzić i rozwinąć, może dynamizować postępek intelektualny, technologiczny, organizacyjny, społeczno-ekonomiczny itp. kraju. Jednakże pluralizm ów bezwzględnie nie może godzić w państwowe racje stanu.

Artykuł powstał dzięki konsultacjom z drem Janem Borkowskim.

PRZYPISY

- ¹ Z. Skorny: Mechanizmy regulacyjne ludzkiego działania. Warszawa PWN 1989
- ² Raport o stanie i kierunkach rozwoju edukacji narodowej w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Warszawa-Kraków PWN 1989
- ³ W. Szewczuk: Atlas psychologiczny. Warszawa PWN 1976 s. 293
- ⁴ K. Pluta: Osobowość kandydatów na nauczycieli i jej zmiany w trakcie studiów. "Studia i Monografie" nr 113, Opole WSP 1987 s. 9-36
- ⁵ W. Szewczuk (red.): Słownik psychologiczny. Warszawa 1985 s. 134
- ⁶ Tamże, s. 347
- ⁷ W. Okoń: Słownik pedagogiczny. Warszawa PWN 1984 s. 347-348
- ⁸ J. Szczepański: Elementarne pojęcia socjologii. Warszawa PWN 1972 s. 124-127
- ⁹ R. Urbański: Technika a wartości wychowawcze. Perspektywy antropologii pedagogicznej w świetle filozofii techniki. Poznań UAM 1989 s. 29
- ¹⁰ Tamże, s. 29-30
- ¹¹ H. Gasiul: Formalne cechy systemu wartości jako wskaźnik rozwoju osobowości. Toruń UMK 1987 s. 42-43
- ¹² M. Fritzhand: Wartości i fakty. Warszawa PWN 1982 s. 152
- ¹³ Z. Zaborowski: Psychospołeczne problemy samoświadomości. Warszawa PWN 1989
- ¹⁴ Z. Rosińska, Cz. Matuszewicz: Kierunki współczesnej psychologii, ich geneza i rozwój. Warszawa PWN 1984 s. 225-232
- ¹⁵ Tamże, s. 173-181
- ¹⁶ J. Borgosz: Główne kierunki współczesnej filozofii niemarksistowskiej. Warszawa 1982 s. 126-151
- ¹⁷ S. Hessen: Filozofia, kultura, wychowanie. Ossolinem Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1973
- ¹⁸ H. Świda (red.): Młodzież a wartości. Warszawa WSiP 1979 s. 48-50
- ¹⁹ Tamże, s. 50
- ²⁰ W. Szewczuk: Sumienie. Studium psychologiczne. Warszawa 1988
- ²¹ Tamże, s. 107
- ²² W. Szewczuk: Psychologia. T. 2. Warszawa PWN 1966 s. 379-389
- ²³ H. Muszyński: Ideal i cele wychowania. Warszawa WSiP 1974 s. 37
- ²⁴ W. Okoń: Słownik pedagogiczny, op.cit., s. 101
- ²⁵ S. Nowak: Metodologiczne problemy teorii wychowania pojętej jako nauka praktyczna. W: H. Muszyński (red.): Metodologiczne problemy pedagogiki. Ossolinum Wrocław-Warszawa-Kraków 1967 s. 18

Jerzy Gałęski

VALUES, THEIR CONECTIONS WITH PERSONALITY AND EDUCATION

SUMMARY

It would be difficult to imagine any pedagogical activity without taking into account various valuative condntions.

One of the main aims of education and teaching is bringing out intended and definite changes in personality of a human being according to socially accepted pedagogical ideal and properly designed individualistic models.

"Introduction into valuable life "should not be carried out on the basis of invariable and petryfied axiological canon.

This canon although necessary may restrain natural tenuity towards pluralism of values and individual autonomy. It may also be a base for changing any nation into a totalitarian state as well as for supressing social minorities and particular people.